

1. Ivar Modéer: Norska ordstudier. Två bidrag till fiskets ordgeografi. (Norwegian Word Studies. Two Contributions to the Topographical Prevalence of Fishing Terms.) 1953.
2. Herbert Markström: Om utvecklingen av gammalt å framför u i nordiska språk. Tilljämning och omljud. Med kartbilaga i särskilt häfte. 1954.
3. Hans H. Ronge: Konung Alexander. Filologiska studier i en fornsvensk text. (Konung Alexander. Philologische Studien zu einem altschwedischen Text.) 1957.
4. Gösta Holm: Syntaxgeografiska studier över två nordiska verb. (Syntactic Geographical Studies of Two Scandinavian Verbs.) 1958.
5. Bengt Kinnander: Sammanhangsanalys. Studier i språkets struktur och rytm. (Analyse sprachlicher Zusammenhänge. Studien über Struktur und Rhythmus der Rede.) 1959.
6. Gun Widmark: Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning. 1. A-B. (L'inflexion par *u* dans le nordique. Etude de géographie dialectale.) 1959.
7. Bengt Heuman: Tendenser till fastare meningsbyggnad i prosatexter från svensk stormaktstid. En stilhistorisk studie. (Tendenzen zum festeren Satzbau in der schwedischen Prosa der Grossmachtszeit.) 1960.
8. Trygve Sköld: Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen. 1. Einleitende Kapitel. Anlautender Konsonantismus. Vokalismus der ersten Silbe. 1961.
9. Börje Tjäder: Behandlingen av palatalt *r* i substantivens pluralformer under fornsvensk och nysvensk tid. (Le traitement de *r* palatalt dans les formes du pluriel des substantifs en ancien suédois et en suédois moderne.) 1961.
10. Erik Olof Bergfors: Tilljämning a > å i dalmål. (Metaphony a > å in Dalecarlian Dialects.) 1961.
11. Sven Engdahl: Studier i nusvensk sakprosa. Några utvecklingslinjer. (Studies in Non-Fictional Swedish Prose. Some Modern Trends.) 1962.
12. Aage Kappel: Inledning til svensk metrik. 1962.
13. Bo Magnusson: Om pluraländelserna -ar ~ -er hos feminina vokaltammar. (Über die Pluralendungen -ar ~ -er der femininen vokalischen Stämme.) 1965.
14. Rolf Dunås: Lig-avledning till substantiv i nusvenskan. (Ableitungen auf -lig zu Substantiven im heutigen Schwedisch.) 1966.
15. Lennart Elmevik: Nordiska ord på äldre *käk-* och *kä(k)s-*. En etymologisk och ljudhistorisk undersökning. (Words in Old Scandinavian *käk-* and *kä(k)s-*. An Etymological and Phonological Study.) 1967.
16. Mats Thelander: Sven Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Med ordstatistik och flera register i ny utgåva. (Sven Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Re-issue with Word Statistics and Several Indexes.) 1985.
17. Gunvor Flodell: Misiones-svenska. Språkbevarande och språkpåverkan i en sydamerikansk talgemenskap. (Misiones Swedish. A Study of Immigrant Swedish in a South American Speech Community: Language Maintenance and the Results of Language Contact.) 1986.
18. Stina Hellihius: Yrkesbeteckningar inom hud-, skinn- och läderhantverken i Sverige. En ordhistorisk undersökning. (Occupational Terms in the Hide, Fur and Leather Crafts in Sweden. A Study in Word-History.) 1986.
19. Taina Pitkänen-Koli: Hedenvind i tiden. En kvantitativ studie av Gustav Hedenvind-Erikssons litterära språk. (Hedenvind in His Time. A Quantitative Study of Gustav Hedenvind-Eriksson's Literary Language.) 1987.
20. Bertil Westberg: Verben *pläga* och *bruka*. Två medellågtyska lånord i svenskan. (Die Verben *pläga* und *bruka*. Zwei mittelniederdeutsche Lehnwörter im Schwedischen.) 1987.
21. Lars Bleckert: Centralsvensk diftongering som satsfonetiskt problem. (Diphthongization in Central Sweden as a Problem of Sentence Phonetics.) 1987.
22. Kent Larsson: Den plurala verböjningen i äldre svenska. Studier i en språklig förändringsprocess. (The Inflection in the Plural Persons of Verbs in Older Swedish. Studies in a Linguistic Process of Change.) 1988.
23. Inga-Liese Sjödoft: Med svenska som mål. Effekter av två undervisningsprogram på invandrarelevens svenska i skrift. (Aiming at Swedish. Effects of Two Programmes of Teaching on Immigrant Pupils' Written Swedish.) 1989.
24. Olle Hamnermo: Språklig variation hos barn i grundskoleåldern. (Linguistic Variation in the Speech of Compulsory-School Children.) 1989.
25. Paavo Kettunen: De appellativa substantivens böjning i Överkalixmålet. (Flexion der appellativen Substantive der Mundart von Överkalix.) 1990.

Grammatik och samtal

Studier till minne av
Mats Eriksson

Under redaktion av
Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson,
Kerstin Thelander, Mats Thelander

- Egbert, Maria, 1997: Schisming: the collaborative transformation from a single conversation to multiple conversations. I: *Research on language and social interaction* 30. S. 1–51.
- Ford, Cecilia & Sandra A. Thompson, 1996: Interactional units in conversation: syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. I: *Interaction and grammar*, red. av E. Ochs m.fl. Cambridge. S. 134–184.
- Franck, Dorothea, 1985: Sentences in conversational turns: A case of 'double bind'. I: *Dialogue. An interdisciplinary approach*, red. av M. Dascal. Amsterdam. S. 233–245.
- Linell, Per, 1980: Svenska anakoluter. I: *Svenskans beskrivning* 12, Umeå 1980, red. av S. Fries & C.-C. Elert. S. 173–184.
- Linell, Per, 1998: Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives. Amsterdam.
- Linell, Per, 2003: Grammatiska konstruktioner i samtalspraktiken. I denna volym.
- Norén, Niklas, 2003: Apokoinou i svenska samtal. En inledande definition, avgränsning och analys av en samtalsgrammatisk konstruktion. Bidrag till projektet *Samtalspråkets grammatik*. <http://www.tema.liu.se/tema-k/gris/> (via Texter).
- Ochs, Elinor m.fl. (red.), 1996: *Interaction and grammar*. Cambridge.
- Schegloff, Emanuel A., 1979: The relevance of repair to syntax-for-conversation. I: *Syntax and semantics*, Vol. 12: Discourse and syntax, red. av T. Givón. New York. S. 261–286.
- Schegloff, Emanuel A., 1996: Turn organization: one intersection of grammar and interaction. I: *Interaction and grammar*, red. av E. Ochs m.fl. Cambridge. S. 52–133.
- Schegloff, Emanuel A., 2000: Overlapping talk and the organization of turn-taking for conversation. I: *Language in society* 29. S. 1–63.
- Scheutz, Hannes, 1992: Apokoinukonstruktionen. *Gegenwartssprachliche Erscheinungsformen und Aspekte ihrer historischen Entwicklung*. I: *Dialekte im Wandel*, red. av A. Weiss. (Göppinger Arbeiten zur Germanistik 538.) Göppingen. S. 243–264.
- Scheutz, Hannes, 2002: Syntactic integration vs. syntactic break-off: Pivots in spoken German. Föredrag vid EST-Conference on Interactional Linguistics, Helsingfors 6–11 sept. 2002.
- Stensig, Jacob, 2001a: Sprog i virkeligheden. Bidrag til en interaktionell lingvistik. Aarhus.
- Stensig, Jacob, 2001b: Notes on turn-construction methods in Danish and Turkish conversation. I: *Studies in interactional linguistics*, red. av M. Selting & E. Couper-Kuhlen, Amsterdam/Philadelphia. S. 259–286.
- Uhmann, Susanne, 2001: Some arguments for the relevance of syntax to same-sentence self-repair in everyday German conversation. I: *Studies in interactional linguistics*, red. av M. Selting & E. Couper-Kuhlen. Amsterdam/Philadelphia. S. 373–404.

Kuule, kule, hördu – projicerande praktiker i finska, estniska och svenska samtal

Auli Hakulinen, Leelo Keevallik Eriksson & Jan Lindström

1. Inledning

Det är inte ovanligt att vissa grupper av verb, som beskriver mänskliga aktiviteter, har syntaktiska egenskaper – eller funktionspotential – som avviker från andra typer av verb. Som exempel kan nämnas verb som betyder 'låta', 'vänta', 'tänka' och 'säga', vilka i vissa sammanhang förlorar några av sina verbtypiska drag, bl.a. transitivitet. I finskan är det sålunda möjligt att säga *Anna mä yritän*, bokstavligt 'låt jag försöker' i stället för 'låt mig försöka', i estniskan *Oota ma tulen* 'vänta jag kommer' i stället för 'vänta på mig tills jag kommer' och i svenskan *Tänk jag har också alldeles glömt det där* i stället för '{tänk/jag tänker}' på att jag också alldeles har glömt det där'. I dessa syntaktiskt speciella användningar förefaller verbets funktion vara på glid från ett »fullt» verb till något slags samtalsreglerande signal (jfr Hellberg 1985:27 för *tänk*, Keevallik 2001 för *oota* 'vänta').

Ett annat exempel är vissa nexuskombinationer med *jag*-subjekt och verb som betyder 'tänka' eller 'mena'. Dessa verb kan klassificeras som parentetiska och hela nexuskombinationen kunde rentav betraktas som ett satsadverbial, t.ex. engelskans *I think, I mean, you know*, svenskans *jag menar, du vet*, och estniskans *ma arvan* 'jag tycker' (jfr Saari 1986, Schiffrin 1987:267–311, Nordenstam 1989, Thompson & Mulac 1991, Kärkkäinen 1998). Imperativa eller deklarativa former av verb som betecknar sinnesförmimmelser, t.ex. 'se', 'titta', 'höra', 'lyssna' har på ett motsvarande sätt utvecklats till samtalsreglerande signaler i många språk (se t.ex. Hakulinen & Seppänen 1992 för finskans *kato* 'titta', Hilmisdóttir & Wide 2000 för isländskans *sko* 'titta, se').

I denna uppsats skall vi utifrån ett finskt, estniskt och svenskt material analysera en samtalsreglerande signal – eller **partikel**¹ – som har sitt ursprung i ett

¹ Beroende på forskningstraditionen har småord som har funktionen att reglera eller strukturera samtalet kallats på olika sätt, såsom diskursmarkörer, diskurspartiklar och pragmatiska partiklar. Alla dessa benämningar är inte nödvändigtvis helt synonyma, dessutom har också enskilda forskare använt dem på olika sätt (se t.ex. Jucker & Ziv 1998). Vi använder här den generella och behändiga termen **partikel** ifall det inte finns någon särskild orsak att kategorisera en partikel närmare.

verb som betyder 'höra'. I finskan ligger verbets imperativform i andra person singularis, *kuule*, entydigt bakom den homonyma partikeln. Enligt SAÖB (s.v. *höra*) går det motsvarande svenska uttrycket *hör du* tillbaka på en kombination av verbets imperativform och pronomenet *du*. I sverigesvenskan sammansmälter pronomenet *du* lätt med verbet så att partikeln uttalas *hördu*, ofta i kombination med ett ytterligare *du*, dvs. *hördu du*. Det finns också en plural variantform med pronomenet *ni*, dvs. *hör ni*. Den största morfologiska och fonologiska variationen uppvisar estniskan, där både singulara och plurala såväl imperativa som interrogativa former förekommer, de sistnämnda även med pronomenet *sa* 'du' (oftast sammansmält med verbet som *kuletsa*). Dessutom varierar uttalet – den första stavelsen kan vara lång, på samma sätt som i det identiska finska verbet *kuule*, eller förkortad, *kule*.²

Som framgår av denna formella beskrivning har dessa partiklar inte enbart ett semantiskt likbetydande verb gemensamt utan också ett adresserande element, som i svenskan och ibland estniskan uttryckligen är ett pronomen i andra person. I finskan och oftast i estniskan är tilltalet inbäddat i verbets imperativform. En sammanfattning av förekomsten och den formella variationen i svenska, finska och estniska redovisas i tabell 1; siffrorna här bör betraktas som enbart riktgivande, eftersom delkorpusarnas storlek varierar mycket.

Tabell 1. Förekomst av partiklarna *hördu*, *kuule* och *kule* i sverigesvenskt, finlandssvenskt, finskt och estniskt samtalsmaterial.

Sverigesv. telefonsamtal	Finlandssv. telefon- & gruppsamtal	Svenska totalt	Finska telefon- & gruppsamtal	Estniska telefonsamtal
			kuule 86	kuule 76 kule 189
hördu 6	hördu 35	hördu 35	hördu 6	kuuled sa 15 kuled sa 18 kuuled 2
	hörni 2	hörni 2		kuulge 1 kulge 1
hördu du 4		hördu du 4		
hördu du 13		hördu du 13		
Totalt 23	37	60	86	302

De undersökta formerna har förlorat många av sina ursprungliga verbala drag, bl.a. sin argumentstruktur (transitivitet) och sin syntaktiska position som satsled. Dock uppvisar den syntagmatiska placeringen av de resulterande partiklarna en viss mellanspråklig variation. I tabell 2 redovisas partiklarnas placeringar i förhållande till turer (som helheter) och turkonstruktionsenheter (TKE:n) i materialet.

² I fortsättningen kommer vi för enkelhets skull att hänvisa till partikeln som *kuule/hördu*.

Tabell 2. Partiklarna *hördu*, *kuule* och *kule* i olika turpositioner.

	Sverige-svenska	Finlands-svenska	Svenska totalt	Finska	Estniska
Turinitiala	7	18	25	49	248
Andra TKE-initiala	5	10	15	9	36
TKE-mediala	2	4	6	19	1
Turfinala	5	2	7	5	2
Andra TKE-finala	3	1	4	5	2
Ensamstående	1	2	3	2	1
Initiala (%)	57 %	76 %	67 %	65 %	94 %

I estniskan är partikeln starkt kopplad till initial position, antingen i en tur eller i en TKE som följer på en tidigare TKE i en flerledad tur.³ Finskan har en klart större variation vad gäller placeringen av partikeln inom turen. Visserligen förekommer *kuule* oftast i initial position, men inte sällan även medialt inom en TKE efter det finita verbet, dvs. i en position som är typisk för så kallade modala partiklar och nyanspartiklar, motsvarande svenskans *nog*, *nu*, *väl*. Det är inte heller ovanligt med tur- eller TKE-final position, som är typisk för vissa attitydmarkerande men också adresserande element (se Jefferson 1973, Schegloff 1996:92); jfr även svenskans yttrandefinala led av typen *tycker jag*, *tror jag*, *påstår hon* (se vidare Karlsson u.u.). Svenskan uppvisar en principiellt liknande variation i syntaktisk distribution som finskan, dock finns det färre fall med medial placering; vidare råder det nästan jämvikt mellan initiala och finala TKE-placeringar i det sverigesvenska materialet.

Olika placeringsmöjligheter illustreras i schema 1, där TKE:n (och därigenom potentiella turer) indelats i tre interaktionellt sensitiva överordnade segment: ett orienterande **försegment**, ett syntaktiskt integrerat och innehållsligt tungt **inre segment**, och ett retroaktivt **eftersegment** (jfr Hakulinen m.fl. u.u., J. Lindström u.u.).

Försegment	TKE (möjlig tur)		Eftersegment
	Inre segment		
mut	ku te oisitte nähny kuule tota sjellä mth siel viiskyetvuotispävillä		kuule hh
ja	sit joku: huusi sieltä et koska tulee gnslevy:		
kuule	mikä: tota se: kappale oli		kule= eller? hörrudu:
.hh kule	ütle palun kudast hh edeneb meil see hh erastamine meil seal		
e	helista Reedale 'ring upp Reet'		
hörrö	du: vet inte om Bengt har grejer hemma från revyn		
ja	vi gör så		
	ta nu å å hördu(0,5) fundera efter (0,6) å å gör en liten lista		

Schema 1. Partikeln *kuule/hördu* i olika TKE-positioner (för översättningar, se ex. 1, rad 1–2, 8–9, 14; ex. 2).

³ Detta stämmer även i ansikte mot ansikte-samtal enligt ca 150 fall från Tartukorpusen.

Exempel på den finska partikeln *kuule*:s distribution och användning i samtalskontext ges i utdrag (1) som är hämtat från ett gruppsamtal. Partikeln förekommer TKE-medialt efter verbet på rad 1, i turfinal position på rad 5 och 9, samt turinitialt på rad 7 och 14.

(1) Gruppsamtal: Farmaceuterna (finska).

- 1 EK: mut ku te oisitte nähny **kuule** tota siellä (0.7)
men om ni hade sett **hördu** PRT där
- 2 mth siel viiskyetvuotispäivillä kato siäl-hän oli
där på femtioårskalaset serru där (ju) fanns
- 3 solistit mut .nfff [sit siäl oli Manu Koivisto
solister men [sen där var Manu Koivisto
- 4 JS: [nii
[aa
- 5 EK: solistina myöski **kuule** jaf=
som solist också **hördu** och
- 6 JS: =fhää sai nii kauhiasti aploo[reif hhehe]he
han fick så hemskt (mycket) applåder hhehehe
- 7 EK: [kuule nii]
[hördu ja]
- 8 fja sitf ne: he (.) ja sit joku: huusi sieltä et
och sen de dom och sen någon ropade därifrån att
- 9 koska tulee enslevy: **kuule** hh
när kommer debutskivan **hördu**
- 10 IW: hih[hh[h
- 11 EK: [he[he
- 12 LP: [jaaha=
[jaha
- 13 EK: =[se oli nii hyvä.]
[det var så bra
- 14 JS: =[kuule mikä: to]ta [se: kappale oli mäen muista
[hördu vad PRT det där stycket var jag inte minns
- 15 LP: [nii
[aa
- 16 JS: mikä se o[likaa
vad det v[ar (igen)
- 17 EK: [hirmusen hyvi hää °laulo°.
[jätte bra han sjöng

2. Syfte och material

Vårt huvudsyfte är interaktionellt: vi strävar efter att redogöra för de aktuella partiklarnas förekomst och funktion inte enbart inom turer utan framför allt i samtalssekvenser och aktiviteter. Vi är dock medvetna om att det kan vara svårt att isolera en viss och exakt funktion, eftersom det alltid finns mycket annat i den interaktionella kontexten som ger vinkar om ett yttrandes roll i en sekvens. Däremot är det rimligt att vänta sig att partiklarna pekar åt samma håll som eventuella andra samtidigt närvarande kontextualiserande signaler (Hakulinen 1998).

Vi skall ta upp några av de mest typiska användningarna och föreslå preliminära motiveringar för dem. Speciellt frågar vi oss i vilken mån verbfrasens ursprungliga uppmanande och tilltalande innebörd ännu finns kvar hos partikeln och om det finns en röd tråd som går genom alla de användningar som vi hittills kunnat observera, både i det sekventiella och turinterne perspektivet. Vi kommer också att diskutera likheter och skillnader i användningen av partiklarna i de tre olika språken.

Materialet för undersökningen kommer från olika källor (jfr tabell 1): alla estniska exempel är hämtade ur telefonsamtal, medan de finska och svenska exemplen är excerperade både från telefonsamtal och från gruppsamtal ansikte mot ansikte (s.k. »farmaceuter» respektive »symöte»). De svenska telefonsamtalen är inspelade både i Sverige och i Finland, symötessamtalet i Finland. Nästan alla exempel har hittats i vardagliga informella kontexter; till exempel har bara 10 av de sammanlagt 302 estniska beläggen påträffats i institutionella samtal. En del av förekomsterna i de svenska telefoninspelningarna har också anknytning till en institutionell kontext, men härvid verkar institutionaliteten vara rätt nedtonad.⁴ Materialsamlingen har ytterligare kompletterats med excerpering av meddelanden som sänts inom finska, estniska och svenska diskussionsgrupper på Internet. En kort materialförteckning samt transkriptionsnyckel finns i slutet av uppsatsen.

3. Kuule/hördu i förstaled

De partiklar som vi studerar här förekommer både i turer som kan karakteriseras som initiativhandlingar, dvs. som interaktionella **förstaled**, och i turer med responsiv funktion, varvid partikeln kan anses höra till en tur som utgör ett interaktionellt **andraled**. Vi behandlar dessa två sekventiellt sett olika an-

⁴ SAG konstaterar om distributionen följande: »Hördu används i samtal mellan närstående.» (band 4, not 1 s. 805). Även Saari (1984:217) uppger att *hördu* signalerar ett nära förhållande mellan samtalsparterna.

vändningar i separata avsnitt och börjar här analysen med exempel där partikeln utgör förstalet. Vid sidan av den sekventiella positionen beaktar vi även partikelns position inne i turen och grupperar exemplen delvis utgående från denna.

3.1. Ensamstående och initialt *kuule/hördu*

Typiskt för partikeln *kuule/hördu* i vårt material är att den inte utgör ett eget yttrande, och således inte någon TKE (jfr även SAG 2:767, not 1). I stället projicerar partiklarna ett annat eller flera andra yttrandeled och bildar en TKE med det projicerade ledet:

(2) Telefonsamtal: LK (estniska).

- 1 A: .hh **kule** ütle palun kudās hh edeneb
hördu säg (mig) vänligen hur går (det) framåt
- 2 meil see hh grastamine meil seal
hos oss denna privatisering hos oss där

(3) Telefonsamtal: GRIS (sverigesvenska).

- 1 E: **hörrö** du: vet inte om Bengt har grejer hemma
2 från revyn eller?

Det mest typiska för partikelns distribution är att den står just i den position som exemplen (2–3) visar: tur- eller TKE-initialt. Detta är som sagt den absolut mest frekventa positionen i estniskan.

Det som alla tre språken tycks ha gemensamt är att då *kuule/hördu* används initialt, förekommer det även i kedjor med potentiellt ensamstående **dialogpartiklar** och mindre självständiga **yttrandepartiklar** (jfr Hakulinen m.fl. u.u.). Detta är vanligast i estniskan,⁵ där en hel mängd olika partiklar kombineras med *kuule*, ofta så att *kuule* står som »efterled»: *no(h) kule*, *ähäh kule*, *nojah kule*, *ei kule*, *mkmm kule*, *ahah/aa/ah soo kule*, *voi kule*, *okei kule*, *nii kule*, *mm kule*, *mhmh kule*, *alaga kule*, *tead kule*, *kule tead*, *kule vata*, *kule ota*, *kule no*, *kule alaga*, *kule ei*, *kule jaa/jah*, *kule kas*. Ordningföljden härvid tyder på att *kuule* snarast fungerar som en yttrandepartikel, eftersom dialogpartiklar tenderar att inta positionen före yttrandepartiklar i turinitiala partikelkedjor (jfr J. Lindström 2002). I finskan är kombinationsmöjligheterna mer begränsade; de vanligaste är *kuule tota* 'hördu dedär' ~ *tota kuule* 'dedär hördu', *no kuule* 'nä hördu'. I det studerade finlandssvenska gruppsamtalet verkar partikelkedjan ange den kommande turens förhållande till det föregående bidra-

⁵ Detta kan delvis bero på att det finns mest fall från estniskan och att *kule* i estniska ofta förekommer i andraled efter responsiva dialogpartiklar *mm*, *mhmh*, *ähäh*, *ahah*, *ah soo*, *nojah*, *ei* och *mkmm*.

get, t.ex. adversativt eller icke-adversativt: *ja hördu*, *nej hördu*, *men hörni*. Karakteristiskt för det sverigesvenska materialet är att *hördu* i majoriteten av fallen kombineras med en extra *du*-vokativ. Dylika kombinationer är främmande för finlandssvenskan, där pronomenet i andra person, i likhet med i finskan och estniskan, inte kan fungera som en vokativfras (jfr SAG 4:792).

Vi har få exempel där *kuule/hördu* utgör en tur eller TKE ensamt, vilket beror på materialets karaktär; det finns sammanhang där lystringssignaler (jfr eng. *attention getter*), vokativfraser och hälsningsord utgör en naturlig självständig handling som man också skall svara på. I dylika förekommande fall med *kuule/hördu*, såsom i (4) och (5), blir också partikelns funktion som lystringssignal klart framträdande. I dessa sammanhang ter sig *kuule/hördu* som ett slags alternativ till tilltal med namn eller pronomen i andra person;⁶ det är sålunda också vanligt att partikeln kan kombineras med ett annat tilltalsled, t.ex. {*kuule/hördu*} *Maria* (jfr även Saari 1984:219).

(4) Telefonsamtal: LK (estniska).

- 1 M: .hh **kuule**
hördu
- 2 P: noh=
PRT
- 3 M: =omme on Kadri sünnipäev
i morgon har Kadri födelsedag

(5) Telefonsamtal: GRIS (sverigesvenska).

- 1 K: [ja du ä duktig. .h hör du du:=
- 2 P: =a:=
- 3 K: =(j)amen (.) tän:k >va rolit<, känns de inte br:a: att-
- 4 kä:nns de inte bra a[tt få le:va: ä [få ( )

Då *kuule/hördu* uppträder i turens försegment (jfr schema 1) tycks det ha något av denna lystringsfunktion kvar, trots att partikeln inte förutsätter motpartens

⁶ Betecknande för detta är följande finska samtalsutdrag där ett *kuule* i en anföringssekvens får en metakommentar som vittnar om partikelns duandemoment (för detta exempel tackar vi Markku Haakana):

K: -- ja sit mä [sanoi
R: [Mm,
K: sille et [<kuule että, .häh mä [os-, mä
R: [.nss [.nss
K: sinuttelen sitä koska mä tiedän että se on:, (0,2) auskultoinu tuolla ja se
on m[ua
R: [°Ni,°
K: sinut#ellu.# .mt

Dvs. 'K: och sedan sade jag till henne att hördu att, .häh jag ha-, jag duar henne för att jag vet att hon har, (0,2) auskulterat där och hon har duat mig'. Även *hördu* förefaller hos språkbrukarna vara förknippat med den svenska duandekulturen.

respons: den gör den andre uppmärksam på ett kommande bidrag till samtalet och att bidraget adresseras till denne. Det verkar vara typiskt att detta försegments-*kuule/hördu* står framför en tur som utgör en parentetisk eller orienterande försekvens (eng. *pre-sequence, preface*), såsom illustreras i (6a–c).

(6) *kuule* och *hördu* i försekvens; a = finska, b = estniska, c = finlandssvenska

- a. A: *kuule* onks sull huomena #a# kova kiire
hördu har du i morgon mycket bråttom
iltapäivällä,
på eftermiddagen,
- B: .hh öää: ei mul muute mutta mullon t- tunteja:
inte annars men jag har föreläsningar
kahteen saakkah
till två
- A: kun: me ollaan kuultu sellasta että --
PRT vi har hört sådant att
- b. A: mm .h *kule* vaata see: ma ükskord rääkisin sulle
mm *hördu* PRT det jag en gång berättade dig
et vanalinnas on üks kool onju
att i gamla stan finns en skola PRT
(0.7)
- B: noo=?
PRT
- A: =ega sul omme ei ole aega minna
du har inte tid att gå (dit) i morgon
- c. A: *hördu* ja har beställt biljetter eller ja har
biljetter till Kontrapunkt i moron
B: ja
A: men ja tänkte fråga ordnas de nån busstransport

Dylika försekvenser följs av någon typ av kärnhandling, t.ex. en specificerad fråga eller begäran. Detta bruk är karakteristiskt för öppningssekvenser i telefonsamtal, där partikeln och försekvensen banar väg för introduktion av orsaken till uppringningen. Nästan hälften (29/65) av öppningarna med *kuule* i det finska telefonmaterialet är av denna underbyggande typ.

Inne i det pågående samtalet dyker partikeln upp i turer som inleder en ny topikal sekvens; detta nämns även av Hennoste (2000:2468–2469) angående estniskan. Slutskedet av ett telefonsamtal kan också initieras – i estniskt material 30 gånger – med en tur som börjar med *kule*. I dessa kontexter kan man anta att partikeln genom sin »ursprungliga» uppmanande och tilltalande potential gör den andre uppmärksam på en handling som av olika skäl bör noteras i den lokala samtalskontexten, t.ex. därför att den kommande handlingen utgör

en topikal vändning eller en övergång från en aktivitet till en annan.⁷ Således står den utpekade handlingen i en i vid mening disjunktiv relation till den föregående kontexten.

Framför allt i det finska materialet är det ett återkommande mönster att *kuule* projicerar något som inte är helt väntat eller prefererat – kanske en begäran eller ett förslag, som eventuellt men inte nödvändigtvis hotar mottagarens ansikte. Ett brott mot förväntningar kan också utgöras av att en av talarna i ett flerpartssamtal plötsligt vänder sig till någon specifik (annan) mottagare,⁸ såsom på rad 19 i (7) från det finlandssvenska symötet.

(7) Gruppsamtal: Symöte (finlandssvenska).

- 1 Mon: sku: (.) Jussi [(ohb)
2 Eva: [tack för i kväll
3 Mon: [[tack tack
4 Eva: [han sku komma klockan tie|
5 Mon: ja (h)=
6 Eva: =ja fö di tyckte att (0,5) eller Tove va (.) trött
7 å tyckte att hon gärna (.) kommer [hem i tid
8 Mon: [mm
9 (1,1) ((slammer med mikrofonen))
10 Asta: ja va så him[melens trött när ja kom (.) å nu ha ja=
11 Mon: [ha du (ohb) fått nån som tar bort [(sån=
12 Eva: [tack så=
13 Asta: =piggna till
14 Mon: =däna ja|
15 Eva: hemst mycke ((prassel av papper som samlas ihöp))
16 (1,1)
17 Asta: så dedäran=
18 Eva: =de va snällt
19 Asta: hör[du ja ringer dej Eva nåt tag (.) m de:e väl bäst=
20 Mon: [m (ja)
21 Asta: =att ringa på moron om du då har [(0,5) en liten lista
22 Eva: [ja nu har ja (.)
23 nu har ja lite bråttom

Samtidigt innebär visserligen detta att man vänder sig till en annan vanligtvis också en ny topikal vändning. I (7) utgör den *hördu*-inledda turen början till en av de sista förhandlingar som talarna engagerar sig i innan symötet är slut och deltagarna bryter upp.

⁷ Jfr SAG (4:805) som anger »oväntad vändning» som en av vokativfrasers samtalsreglerande funktioner: »Talaren markerar att han säger någonting som är mindre väntat i sammanhanget», t.ex. – *Hur mycket är klockan, är hon över två? – Du, hon är redan tre.* Det konstateras att »interjektionen *hördu*» också förekommer i denna funktion (ibid., not 1).

⁸ I dessa fall används *kuule/hördu* ofta tillsammans med egennamn i flerpartssamtal. T. ex. i Tartukorpusen (estniska) A: [*kule* Asta ega sa juhuslikult teed] ei taha 'hördu Asta, vill inte du ha lite te'.

3.2. Medialt och finalt *kuule/hördu*

I synnerhet i det finska men också i det finlandssvenska gruppsamtalsmaterialet påträffas *kuule/hördu* inne i en TKE – oftast efter det finita verbet, möjligen redan efter subjektet – och också i slutet av TKE:n; den finala placeringen är vanlig även i de sverigesvenska samtalen. I dessa fall tycks partikeln markera att uppmärksamheten skall fästas på just den innevarande eller fullbordade TKE:ns innehåll. Samtidigt kan det dock handla om en projektion med en större räckvidd; TKE:n med medialt eller finalt *kuule/hördu* utgör ofta en försekvens till en berättelse eller leder in i en utförligare redogörelse av samma talare.

I utdrag (8), tidigare redovisat som (1), är talaren inne på en längre berättelse om ett roligt födelsedagskalas ute i skärgården. En av huvudpunkterna på festen var en oväntad solist, den välkända politikern Mauno Koivisto (sedermera republikens president) – hans uppträdande måste utan vidare ha varit en nämnvärd händelse. Partikeln *kuule* förekommer efter predikatsleden inne i TKE:n på rad 1 och finalt i TKE:n på rad 5.

(8) Gruppsamtal: Farmaceuterna (finska).

- 1 EK: mut ku te oisitte nähny **kuule** tota siellä (0.7)
men om ni hade sett **hördu** PRT där
- 2 mth siel viiskyetvuotispäivillä kato siäl-hän oli
där på femtioårskalaset serru där (ju) fanns
- 3 solistit mut .nfff [sit siäl oli Manu Koivisto
solister men [sen där var Manu Koivisto
- 4 JS: [nii
[aa
- 5 EK: solistina myöski **kuule** jaf=
som solist också **hördu** och

Det finns många förekomster av liknande fall där talaren antingen börjar sin berättelse på detta adresserande sätt eller markerar att hon närmar sig höjdpunkten i berättelsen. På det viset kan *kuule/hördu* utgöra ett slags internt evaluerande medel, som hjälper att formellt organisera berättelsen och framför allt lyfta fram höjdpunkten (se Labov 1972:370–393, Eriksson 1997:138–146). Utdrag (9) är ett dylikt exempel från symötet, där Asta (A) berättar engagerat om sina möten med möss på landet.

(9) Gruppsamtal: Symöte (finlandssvenska).

- 1 A: ja [hade satt en kasse så där i sovrumme (.h) å s- där=
2 M: [de:e nu
3 A: =hade ja min necessär å (.) å [va ja nu hade där >som=
4 M: [ju
5 A: =ja hade t- taji från stan så då gick ja< dit å to
6 nånting (.) så [vips:: sprang de [opp (0,4) ett [möss=
7 T: [usch [u:sch

- 8 A: =(*me) min arm* [(.) ja s:lq av den så så satt den där=
9 M: [(härlit) ja
10 A: =å tryckte mot en vägg å så tänkte ja ska ja sparka #ihjäl
11 dej nu men ja kunde [int den fick gå# (.hh) å=
12 M: [°jä:°
13 A: =dedär >å då va ja< helfö- **hörni** vetni på nat°ten°=
14 M: [°jä°
15 A: =[(0,7) så tyckte ja att nån (.) skrapa mej så här=
16 M: [(ett) fruk- jä:å
17 M: =jä:å
18 (0,9)
19 A: å de[där
20 (E): [(skrattar till)]=
21 T: =åj
22 A: å [så hade ja (.) så va de mösskacka i sängen så de=
23 E: [(skrattar))
24 A: =[↑hade vari möss i min [säng (den [natten
25 M: [.ju [jäjä
26 E: [jäjä

På rad 11 tycks Asta göra en »mellanlandning» i berättandet, drar in andan och tar ny sats med de konnektiva leden *å dedär å då* (rad 11 och 13). Hon avbryter sig dock vid ett potentiellt värderande led, *å då va ja helfö-*, varefter hon byter framställningsstrategi till snäppet mer dramatisk genom att måla upp en bakgrund med tidsangivelse *på natten*. Här gör det kollektivt adresserande *hörni*, som även ackompanjeras av det mer vädjande *vetni*, flera jobb samtidigt. Det kan vara en orientering mot avbrottet och den nya, modifierade starten i framställningen. Samtidigt sker denna justering på en punkt i berättelsen som ännu medför en ny vändning och som av allt att döma skall engagera mottagarna, redan genom att de tilltalas och att man därigenom påkallar deras uppmärksamhet. Denna del av berättelsen bemöts också med en rad uppbackande och igenkännande responser som *ju* uttalat på inandning samt två reduplikativa *jäjä*.

I följande skvallersekvens (10), där en svår kollega diskuteras, kommer en av samtalsparterna till ett oväntat avslöjande. Den viktigaste TKE:n, skvallrets obestridliga höjdpunkt (här i form av ett abstrakt enligt Labovs modell, jfr ovan), markeras retroaktivt med *kuule* i TKE-final position; notera även nyhetsinramningen *tiädäk sä et* 'vet du att' i början av turen. Mottagaren responderar med en topikaliserare *älä 'nehe'* på rad 3, och därefter följer en mera detaljerad berättelse om kollegans oväntade artighet.

(10) Gruppsamtal: Farmaceuterna (finska).

- 1 EK: j:oo. (.) tiädäk sä: et hän on pyytäny mult kerran
ja vet du att hon har bett mig en gång
- 2 antees **kuule** ja siit on muutama päivä aikaa.
om ursäkt **hördu** och (det är för några dagar sedan).
(.)
- 3 JS: älä
nehe

Det är tämligen lätt att anknyta dessa fall till dem som vi började med: detta är ett sätt att fästa uppmärksamhet på det som sägs och att det är värt just för en viss eller vissa utpekade mottagare att vara uppmärksamma på fortsättningen. I användningar som i (10) tycks *kuule* fungera både retrospektivt, med avseende på den föregående turen, och projicerande genom att öppna en förväntningshorisont åt det kommande bidraget. Förväntningen kan gälla t.ex. (telefon)samtalets syfte eller kanske en spännande upplysning som läggs fram i förtroende.

4. *Kuule/hördu* i andraled

I alla tre språken finns det många förekomster av *kuule/hördu* i responsiva turer, som för det mesta kan kallas för andraled. I det finska materialet fanns det 21 belägg, av vilka 12 var i svar till frågor, något som var frekvent även i det svenska och estniska materialet. Förekomsterna i andraled verkar också allt som allt vara vanligast i estniskan. Tabell 3 visar partikelns fördelning mellan första- och andraled i det studerade materialet.

Tabell 3. Andelen fall av *kuule/hördu* i andraled.

Sverigesvenska	5 (28 %)
Finlandssvenska	7 (24 %)
Svenska totalt	12 (26 %)
Finska	21 (24 %)
Estniska	97 (32 %)

I svar kan *kuule* förekomma både initialt och senare i turen. I det följande estniska exemplet (11) inleder *kule* ett negativt och således icke-prefererat svar på en invit.

(11) Telefonsamtal: LK (estniska).

- 1 E: .hh ee kas sa tuled homme
PRT du kommer imorgon
- 2 T: *kule* ma ei saa omne tulla mul on töö
hördu jag inte kan i morgon komma jag har jobb

Det finns även finska och svenska exempel på negativa eller annars avböjande svar som inleds med *kuule* respektive *hördu*, såsom uttrycket *hördu du* i (12):

(12) Telefonsamtal: GRIS (sverigesvenska).

- 1 E: *hörro* du: vet inte om Bengt har grejer hemma från
2 revyn eller?

- 3 (0,8)
- 4 S: ö|h::[::hh
- 5 E: [till sån här [( ) grejer,
- 6 S: [nä.vaddå för nån[tiin-,
- 7 E: [nä:a: ja skulle
- 8 ha en (0,5) .h hh *<flintskallsperuk> (**tvekande))
- 9 om man säger så då. f(h)å bort håre,hehe[hhh ha
- 10 S: [jaha
- 11 ä de Eva på ishall[en?
- 12 E: [ja, hehe
- 13 S: *hörro du* ((harklar sig)) >ursprungrevyn har'nte han
- 14 men de e hans< egna grejer >han [har en<=
- 15 E: [( ) han har en sån, hh
- 16 S: =en (.) men de ä här (.) bak:i lik[°som°.
- 17 E: [>ja men de gör
- 18 inte<, ja ska va (.) Pippis pappa. (.) Pippi
- 19 Långstrumps pappa.

I (12) introduceras orsaken till uppringningen med en tur där *hörro* står i förstaled (rad 1), karakteristiskt nog inför en frågeformad försekvens *du vet inte om Bengt har grejer hemma från revyn*. Den uppringda har svårt att hänga med och ber om en närmare förklaring (*vaddå för nån[tiin-*) på rad 6. Detta följs av en specificering av orsaken till uppringningen, dvs. begäran att få låna en viss sorts peruk. Delvis gäller osäkerheten tydligen också uppringarens person, för identifiering sker först på rad 11. Efter denna mellansekvens besvaras lånebegäran med ett partiellt avvisande på rad 13, dvs. vad gäller den del av uppringarens fråga som avser »ursprungsrevyn». Vår tolkning är att det initierande *hörro du* på rad 13 ger en orientering om denna delvis icke-prefererade första del av responsen, även om talaren går uppringaren till mötes i den senare delen av responsen.

Karakteristiskt för icke-prefererade responser av olika slag, inklusive dem som är inledda med *kuule/hördu*, är också att de är längre än minimala, prefererade responser. De partikelinledda responserna kan t.ex. upphäva frågans presupposition och därefter förses med en förklaring (jfr eng. *account*). Ett något annorlunda exempel på hur en respons kan upplevas som problematisk finns i utdrag (13), där *kuule* snarast är en reaktion på att den fråga som ställts är oklar och således problematisk:

(13) Telefonsamtal: Pappila (finska).

- 1 S: en herättänyh.
inte väckte jag
- 2 E: .heit? sentä herät[täny vielä tähän aikaah.
.hnej (du) nog väckte (inte) ännu den här tiden
- 3 S: [fheh heh heh
- 4 S: fnii: mäa aatteli(h)i:f .hh
ja jag tänkte

- 5 olitteks te sunnuntaina jossain pois
var ni på söndagen nånstans borta
- 6 E: mp .hhhh **kuule** tota: hhh kyll::ä me oltii liikekannalla
hördu PRT visst vi var i rörelse
- 7 aika paljo kun oli- (.) tuala- (.) muualla
ganska mycket när had- (.) där på annat håll
- 8 tyävuarioja ja sillälaillah.
arbetsskift och sådär.
- 9 S: olik teitil[lä ove-
hade ni dörr-
- 10 E: [Veteli-
[ORTNAMN
- 11 S: oven takana jo kukkaraakkojah.
bakom dörren redan visnade blommor
- 12 E: OI:::SIE:::ltäko LÖY:ty tuo:ja.
oj (var det) där (som givaren fanns.)
- 13 kiitos **kuule** ka:uheesti.
tack **hördu** så mycket

Svaret på rad 6 innehåller många tecken på tveksamhet. I stället för ett positivt svar 'ja' producerar talaren en längre redogörelse i en tvekande ton: hon börjar med smackning, djup inandning, förlängning av ord, och den initiala partikeln *kyllä* 'ja, nog', som ofta markerar att det finns något negativt i kontexten – något som talaren ämnar att upphäva eller motsätta sig (Hakulinen 2001). Turen avslutas med en förklaring till varför talaren och hennes man inte var hemma. Partikeln *kuule* (rad 6) verkar således förutse problem med formulering av svaret, den ger möjligtvis en orientering om att man kanske inte producerar en prefererad respons, därför att det är oklart vad frågaren är ute efter.

Något annorlunda motiv torde det finnas för det mediala *kuule* som ansluter sig till tackandet på rad 13 i utdrag (13). Det är möjligt att partikeln utgör en reaktion på den handling man visar tacksamhet mot och att den varit oförutsedd. Minst lika centralt är dock att *kuule* här adresserar tacket explicit till den andra parten och det härvid utgör ett alternativ till ett tilltal med namn eller pronomen, t.ex. *Kiitos {sulle/Maria} kauheesti!* 'tack så mycket {till dig/Maria}' (jfr Jefferson 1973 som lägger fram exempel av typen *Thanks en awful lot Ted.*). Samtidigt nyanseras utsagan med »en ny vändning» som innebär ökat interpersonligt engagemang och ökad förtrolighet (jfr Saari 1984:217).

En nyanserande funktion verkar vara närvarande även i utdrag (14). Här är det fråga om en nyligen avliden gammal sommargranne, och samtalsparterna diskuterar vad som skall ske med huset osv. Svaret på rad 2 verkar inte tyda på

problem. Tvärtom, turen löper mycket smidigt, talaren känner till saken väl och svarar utan fördröjningar. Det intuitiva första intrycket är att *kuule* i en sådan här flerledad tur knappast kan förekomma någon annanstans än i den första TKE:n. En möjligen betydelsefull aspekt på svaret är att det har karaktären av en nyhet, vilket framgår av de nyhetsmottagande responserna *jaaha* och *jasso* på rad 4. *Kuule* kan härvid ha flera samtidiga motiveringar; att talaren adresserar nyheten till den andre i (sant eller skenbart) förtroende, att en längre än minimal leverans av nyheten (kanske en berättelse) är att vänta och att en nyhet per definition är en ny vändning i samtalet.

(14) Telefonsamtal: Pappila (finska).

- 1 LP: *ketä* häne on *peri* (k) kuntaa<=
vilka har han som arvingar
- 2 EK: =hänel on *tyttöriä* **kuule** ja ne on *naimisissa* että
han har *dötrrar* **hördu** och de är gifta att
- 3 sil on *useampi* tytär [>olik se< *neljä* muistaak[seni.
han har flera *dötrrar* [var det fyra såvitt jag minns
- 4 LP: [jaaha, [jasso
jaha jassa
- 5 MK: [neljä mä *luule* et sil on.
[fyra jag tror att han har

Vissa parallella drag finns i utdrag (15) från det finlandssvenska symötet och utdrag (16) från ett estniskt telefonsamtal mellan väninnor. I excerpterna inleds en andraladstur innehållande en upplysning med *hördu* respektive *kuuled sa*.

(15) Gruppsamtal: Symöte (finlandssvenska).

- 1 A: men har ni nu int någån andra förslag på den här (0,8) di
här som kan prata om Helsingfors (0,5) [de ska vara=
[hördu
- 2 E:
- 3 A: =pråtsam tant (0,6) [( )
- 4 E: [hördu de finns en en (0,5) Allii
Fogelberg
- 5 A: jaha

(16) Telefonsamtal: LK (estniska).

- 1 P: @ [Park] Toomasest ei koorunud midagi välja või=@
om Park Toomas, inte avslöjades något PRT eller
- 2 K: =**kuuled sa** koorus välja mingi niuke värk ükskord ku me
hördu avslöjades en sådan sak en gång när vi
- 3 läksime selle t mm *Kairega*: koos e m.hh *Kaire* kes on --
gick (tillsammans med hon *Kaire*) *Kaire* som är

Även här bäddar *kuule/hördu* för en eventuell längre sekvens. I det svenska exemplet ges en orientering om den levererade upplysningen, t.ex. vad gäller förslagets lämplighet eller huruvida de andra deltagarna kan identifiera den föreslagna personen. I det estniska exemplet handlar det om elicitering av skvaller, som passande nog levereras i form av en längre berättelse.

Något slags koppling till uppmanande och tilltalande samt nyanserade användningar finns också i de fall av *kuule/hördu* som påträffats i meddelanden inom diskussionsgrupper på Internet. Placeringen i dessa meddelanden är ofta medial i finskan, medan den är initial i estniskan och antingen initial eller final i svenskan. Vad gäller utsagens funktion tycks det till övervägande del vara fråga om responser som innehåller något påbud, förbud eller uttryck för förebräelse.

(17) Diskussionsgrupper på Internet.

Finska:

Ole **kuule** varttitunti ihan hiljaa.

Var nu hördu alldeles tyst en kvart.

Sulla ei **kuule** kaikki taida olla ihan kohdallaan.

Du har hördu inte allt hemma.

Älä **kuule** tule selittämään minulle mitään ...

Kom inte hördu och förklara nåt till mig ...

Estniska:

Kule Juku, kas ämmaemand pillas su KAKS korda pärast sündimist põrandale vä? Pea ees?

Hördu Juku, tappade barnmorskan dig TVÅ gånger på golvet efter födseln? Med huvudet före?

Kule trop pane palun suu kinni.

Hördu dumskalle stäng munnen, är du snäll.

Kule auhauh. ma ei tahagi sinu arvamusest midagi teada.

Hördu vovvov (användarnamn). jag vill inte veta något om din åsikt.

Svenska:

Hörru Fredrik – Kom tillbaka till verkligheten.

Nej, **hördu**, nu får du skaffa dig en egen hjärna att tänka med.

Gråterru, eller? Ta å coola ner lite, **hörru!**

Genom att dessa yttranden innehåller ett element av direkt tilltal accentueras också deras eventuellt hotfulla eller uppmanande, t.o.m. utmanande, ton. Möjligtvis markeras härmed också en ändring i tonen, till något allvarligare, vilket kunde ses som »en ny vändning» i interaktionen. Vidare tyder dessa associationer till en viss »ton» på att *kuule/hördu* möjligtvis håller på att få funktionen av en modaliserande nyansartikel, vilket i sin tur vittnar om en fortsatt lexikalisering av partikeln. Samtidigt bekräftar exemplen i (17) observerade typiska mönster för placeringen av partikeln i de studerade språken och visar därigenom att deltagarna i diskussionsgrupper har känsla för dessa mönster. Sam-

tidigt tycks deltagarna också ha känsla för de sekventiella mönstren, dvs. att *kuule/hördu* passar in i icke-prefererade responser, rentav i konfrontationer av olika slag.⁹

5. Avslutning

Även om finskan, estniskan och svenskan har en gemensam samtalsreglerande signal som härstammar från verbet 'höra', har den inte genomgått exakt samma utveckling i de tre språken. Den basala funktionen verkar vara lystrande, även tilltalande, och kan anses vara ett slags alternativ till tilltal genom namn eller explicit duande, speciellt i finskan och estniskan där enbart *sinä/sina* 'du' inte alls kan användas som lystringssignal. Det har vidare skett en viss konventionalisering i riktning mot en funktion där partikeln uppträder som en uppmärksamhetsmarkör inför interaktionellt större, eventuellt också markerade enheter. Utvecklingen i estniskan verkar just nu befinna sig på detta stadium, och betecknande för detta är den starka preferensen för partikeln initiala placering i yttranden och/eller turkonstruktionsenheter. De rikliga fonologiska och morfologiska variantformerna i estniskan kan också tyda på att *kuule* ännu uppfattas rätt starkt som en full verbfras även i frasens mer lexikaliserade diskursfunktioner. I finskan och svenskan har *kuule/hördu* fler placeringsmöjligheter, mindre formell variation, och i svenskan även en viss fonologisk reduktion i former som *hörru/hörrö*. Detta kan hänga samman med en något utvidgad funktionell skala. Det finns tecken på att partikeln ibland har mer specialiserade modala innebörder, samtidigt som de ovan nämnda funktionerna från ett tidigare utvecklingsstadium också är närvarande.

Det som alla tre språken dock har gemensamt är att partikeln inte enbart förekommer i förstalet i samtal utan även i andraled. Härvid tycks *kuule/hördu* projicera en respons som av en eller annan orsak är problematisk och därmed ofta längre än en minimal, icke-problematisk respons hade varit. Både i första- och andraled har partikeln en påtaglig diskursstrukturerande uppgift. Denna anknyter ofta till någon vändning i topiklinjen eller den pågående aktiviteten. En av de mest påfallande funktionerna härvid har vi kunnat observera i telefonsamtal, där *kuule/hördu* karakteristiskt påbörjar en sekvens där orsaken till uppringningen introduceras, vanligen tillsammans med en orienterande försekvens.

Vår undersökning har gett en generell funktionell bild av partiklarna *kuule*,

⁹ Nämnas kan att partiklarna också påträffas i litterär dialog som strävar efter vardaglig autenticitet. Till exempel Kjell Westö's *Drakarna över Helsingfors* innehåller sex repliker med *hördu*, t.ex.: *Och han berättar också något annat. »Hördu», säger han. »Ja?» säger jag. »Jag tror att Sammy och Benno har köpt er gamla fabrik.»* Vi tackar Anne-Marie Londen för denna upplysning.

kule och *hördu*. Vi har kunnat observera att typologiskt olika språk, som svenska å ena sidan och finska och estniska å andra sidan, kan ha utvecklat likadana medel för att utföra samma typ av handlingar i samtal. Detta tyder bland annat på vikten av hänsyn till språkets handlingsperspektiv även när det gäller språkliga universalier och språkens diakrona utveckling. Noteras bör att svenskan och finskan länge varit i en relativt nära kontakt med varandra, vilket kan ha spelat en viktig roll vid en samordnande utveckling av samtalsstrategier, speciellt vad gäller finlandssvenskan (jfr Saari 1985). Våra resultat visar att utvecklingen av *kuule/hördu*, t.ex. vad gäller placeringen, har mera likheter mellan finska och svenska än mellan de genealogiskt besläktade finska och estniska. Frånvaron av ett extra tilltals-*du* i samband med *hördu* skiljer finlandssvenskan från sverigesvenskan och förenar den mera med finskan i detta avseende. Bruket av *hördu* i andraled är också något vanligare i sverigesvenskan än i finskan och finlandssvenskan, men skillnaden kan också bero på det något mindre varierade finlandssvenska materialet vad gäller antalet olika samtal.

Tonvikten i vår undersökning har varit kvalitativ. För att definitivt kunna ringa in partiklarnas funktioner och beskriva skillnaderna mellan de tre studerade språken behövs det mer material, inte minst från fler diskurstyper. I sista hand verkar dock likheterna vara mer slående än olikheterna, vilket den undersökning som presenterats här kunnat visa.

Materialsamlingar

- Gruppsamtal, finlandssvenska = Svenska samtal i Helsingfors. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. En del av kärnkorpussen i projektet *Samtalsspråkets grammatik (GRIS)*.
- Telefonsamtal, finlandssvenska = Samtal inspelade i servicesituationer: telefontjänst vid en biljettkassa i Helsingfors. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Telefonsamtal, sverigesvenska = Telefonsamtal samlade av A. Lindström (1994), FUMS, Uppsala universitet. En del av kärnkorpussen i projektet *Samtalsspråkets grammatik (GRIS)*. Även ett larmsamtal (Driftlarm 90000), tillhandahållet av Niklas Norén.
- Farmaceuter = finska samtal inspelade i Åbo av Matti Suojanen 1987.
- Pappila = finska samtal inspelade och transkriberade av Marja Etelämäki, Finska institutionens samtalsarkiv, Helsingfors universitet.
- Telefonsamtalsöppningar excerperade ur finskt arkivmaterial, A. Hakulinens samling.
- Telefonsamtal, estniska = samlade hos privatpersoner av L. Keevallik Eriksson.
- Tartukorpussen, estniska = en öppen samling av muntliga texter,
<http://sys130.psych.ut.ee/~linds/>

Transkriptionstecken

men emfas / MEN högre volym / °men° sotto voce / (hh) utandning / (.hh) inandning / .men ordet uttalas på inandning / ja:å legatouttal / #men# ordet uttalas med knarr /

>men< snabbare tempo / <men> långsammare tempo / me- hörbart avbrott / [anger var en överlappning inleds /] anger var en överlappning slutar / [[samtidigt inledda yttranden / = repliker hakas på varandra utan hörbar paus / ja: förlängt ljud / (.) en paus under 0,2 sek. / (0,6), (0.6) en paus uttryckt i tiondels sekunder / (men) transkriptionen är osäker eller ändringar i den svenska översättningen / ( ) ohörbart / ((skratt)) transkriberarens kommentarer / ? tydligt uppåtgående ton / ˩ svagt uppåtgående ton / , fortsättningston / . tydligt fallande ton / ↑ plötslig tonförhöjning / ↓ plötslig tonsänkning / *, £, @ skratt i rösten / PRT partikel / -- en del av turen är utelämnad

Litteratur

- Eriksson, Mats, 1997: Ungdomars berättande: En studie i struktur och interaktion. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.) Uppsala.
- Hakulinen, Auli, 1998: The use of Finnish *nyt* as a discourse particle. I: Discourse markers: Descriptions and theory, red. av A. Jucker & Y. Ziv. Amsterdam/Philadelphia. S. 83–96.
- Hakulinen, Auli, 2001: On some uses of the discourse particle *kyl(lä)* in Finnish conversations. I: Studies in interactional linguistics, red. av M. Selting & E. Couper-Kuhlen. Amsterdam/Philadelphia. S. 171–198.
- Hakulinen, Auli & Seppänen, Eeva-Leena, 1992: Finnish *kato*: from verb to particle. I: Journal of pragmatics 18. S. 527–549.
- Hakulinen, Auli, m.fl. u.u.: Iso suomen kielioppi (Den stora finska grammatiken). Finska litteratursällskapet, Helsingfors.
- Hellberg, Staffan, 1985: Scandinavian sentence-types. (Färsk forsk 9.) Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet.
- Hennoste, Tiit, 2000, 2001: Sissejuhatus suulisesse eesti keelde I–IX. I: Akadeemia 12–13. S. 178–206, 1115–1150, 1341–1374, 1551–1582, 1772–1806, 2009–2038, 2221–2254, 2463–2486, 2687–2710.
- Hilmisdóttir, Helga & Wide, Camilla, 2000: *sko* – en mångfunktionell diskurspartikel i isländskt ungdomsspråk. I: Ungdom, språk og identitet, red. av U.-B. Kotsinas m.fl. København. S. 101–121.
- Jefferson, Gail, 1973: A case of timing in ordinary conversation: Overlapped tag-positioned terms in closing sequences. I: Semiotica 9. S. 37–96.
- Jucker, Andreas H. & Ziv, Yael (red.), 1998: Discourse markers: Descriptions and theory. Amsterdam/Philadelphia.
- Karlsson, Susanna, u.u.: Modalitet i interaktion – en studie av *jag tycker* och *tycker jag*. Ms. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Keevallik, Leelo, 2001: Tracing grammaticalization of *oota* 'wait' in Estonian conversation. I: Papers in Estonian cognitive linguistics, red. av I. Tragel. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 2. Tartu. S. 119–144.
- Kärkkäinen, Elise, 1998: The marking and interactional functions of epistemic stance in American English conversational discourse. (Unpublished dissertation.) University of California, Santa Barbara. Department of Linguistics.
- Labov, William, 1972: Language in the inner city: Studies in the Black English Vernacular. Philadelphia.
- Lindström, Anna, 1994: Identification and recognition in Swedish telephone conversation openings. I: Language in society 23. S. 231–252
- Lindström, Jan, 2002: Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. I: Språk och stil NF 11 (2001). S. 25–80.

- Lindström, Jan, u.u.: Grammatiken i interaktionens tjänst. Syntaktiska aspekter på turorganisation. Ms. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Nordenstam, Kerstin, 1989: Tag questions och dylika påhäng i svenska samtal. (Färsk forsk 14.) Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet.
- Saari, Mirja, 1984: Några pragmatiska partiklar i svenskt talspråk. I: Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984, red. av L. Huldén. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors. S. 213–221.
- Saari, Mirja, 1985: »Jo, nu kunde vi festa nog». Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. I: Folkmålsstudier 36. S. 75–108.
- Saari, Mirja, 1986: Jag menar. I: Xenia Huldeniana, red. av M. Saari m.fl. En vänskrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:10.) Helsingfors. S. 329–337.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Stockholm.
- SAOB = Ordbok över svenska språket, utg. av Svenska Akademien. Lund.
- Schegloff, Emanuel A., 1996: Turn organization: one intersection of grammar and interaction. I: Interaction and grammar, red. av E. Ochs, E.A. Schegloff & S.A. Thompson. (Studies in interactional sociolinguistics 13.) Cambridge. S. 52–133.
- Schiffrin, Deborah, 1987: Discourse markers. (Studies in interactional sociolinguistics 5.) Cambridge.
- Thompson, Sandra A. & Mulac, Anthony, 1991: A quantitative perspective on the grammaticalization of epistemic parentheticals in English. I: Approaches to grammaticalization, Vol. 2, red. av E. Traugott & B. Heine. Amsterdam/Philadelphia. S. 313–339.

Om partikeln *då* i kontrollfrågor

Håkan Landqvist

Introduktion

Mitt bidrag knyter an till frågor som också har intresserat Mats Eriksson. Närmare bestämt gäller denna uppsats ordet *då* (i icke-temporal användning) och en av dess funktioner i ett samtalsmaterial. Mats beskrev i en undersökning från 1988 ett antal s.k. talaktsadverbial, däribland *då*, i stockholmskt talspråk (Eriksson 1988). Därutöver uppmuntrade han mig i sin roll som biträdande handledare under slutet av mitt avhandlingsarbete till att uppmärksamma en viss användning av diskurspartikeln *då*¹ i mitt avhandlingsmaterial (samtal till Giftinformationscentralen). Det är emellertid inte den användningen (en användning där talaren distanserar sig från en utsaga) som jag här kommer att redogöra för, utan en annan. Föremålet för mitt intresse i denna uppsats är hur *då* används i vad jag kallar kontrollfrågor, en frågetyp som är rikligt företrädd i mitt material. Ett par exempel visar vad jag menar:

(1) Samtal 19242.²

1. U: ja ringer angående min lille pojke här på femton
2. månader, [han ehm kröp in i ett (.) rum här å (0.4) fick tag i=
3. I: [mm
4. U: =en (0.8) sån här aladdinlampa, å stog å sög på de här de e
5. ju sån här la:mpolja i.
6. I:→ ja just de:, å sög på den här ve:ken då:z=
7. U: =ja.
8. I: a.
9. U: för han lukta li- lukta på läpparna när ja kom ehfter
10. honom va,
11. I: mm.

¹ Den typ av »småord» med en ofta vag referentiell betydelse som icke-temporalt *då* kan sägas representera har beskrivits på olika sätt i den språkvetenskapliga litteraturen, till stor del beroende på forskarnas teoretiska utgångspunkter. Termer som har använts är bl.a. diskursmarkör, diskurspartikel, pragmatisk partikel, samtalspartikel (se t.ex. Wirdenäs & Norrby 2002:211 för denna uppräknig) men också talaktsadverbial eller talarattitydsadverbial (se Eriksson 1988 med hänvisningar). En utförligare redogörelse för hur den här typen av småord har behandlats av olika forskare ges i Jucker & Ziv 1998. Själv kommer jag, i likhet med t.ex. Wirdenäs & Norrby, att använda beteckningen diskurspartikel.

² Transkriptionerna följer de konventioner som används inom projektet *Samtalspråkets grammatik* och som ursprungligen utarbetats av Gail Jefferson. För en utförligare presentation hänvisar jag till projektets webbadress, <http://www.tema.liu.se/tema-k/gris/>. I = informatör, U = uppringare.